

ÄLDRE PROGRAM
OCH MANIFEST

HANDLINGSPROGRAM
VÅR TIDS ARBETARPARTI

FRÅN 2007

INNEHÅLL

INLEDNING	3		
Vår tids arbetarparti	3		
Alla behövs	4		
Frihet att bestämma själv	4		
Ansvar för varandra	5		
VÅRT GEMENSAMMA ANSVAR	6		
Miljöpolitik för en ny tid	6		
Sverige en del av omvärlden	6		
Hållbar och långsiktig energipolitik	7		
Transporter och konsumtion	8		
Levande sjöar och hav	8		
Natur för alla	8		
Effektiv miljölagstiftning	9		
Varje människas ansvar	9		
FRIHET OCH JÄMSTÄLLDHET	11		
Människors lika värde	11		
Lika lön för lika arbete	11		
Delat ansvar för hem och familj	12		
Nolltolerans mot kvinnomisshandel	12		
Kvinnors hälsa	12		
Arbete mot fördomar	13		
TILLVÄXT OCH ARBETE ÅT FLER	14		
Den fria ekonomin	14		
Lägre skatter för fler jobb	15		
Fler och växande företag	16		
Minskat utanförskap	17		
Arbete och integration	18		
En mångfald av bostäder	18		
Fungerande infrastruktur	19		
TRYGGHET FRÅN VÅLD OCH BROTT	21		
Nolltolerans mot brott	21		
Effektiva åtgärder mot brott	21		
UTBILDNING MED HÖG KVALITET	24		
Alla människors lärande	24		
Ökad pedagogik i förskolan	24		
Välutbildade lärare		25	
Arbetsro och kvalitet		25	
En modern gymnasieskola		26	
Högre utbildning och forskning		26	
Alla ska ha råd att studera		27	
DEN FRAMTIDSINRIKTADE KULTUREN	28		
KVALITET I VÅRD OCH OMSORG	29		
Vård i tid och efter behov	29		
Högre krav på psykiatri	29		
Större mångfald inom vård och omsorg	30		
Eftervård och rehabilitering	30		
En god tandvård	30		
Trygghet för äldre	30		
Boenden anpassade till äldre	31		
Stöd till personer med funktionshinder	31		
EN NY SOCIALPOLITIK	33		
Ett gemensamt skydds nät	33		
En självständig idrott	34		
En ny tids familjer	34		
Flexibel föräldraförsäkring och barnomsorg	35		
Att leva tillsammans	35		
SÅ SKA SVERIGE STYRAS	37		
Ett vitaliserat vals system	37		
Tydligare personval och färre riksdagsledamöter	37		
Monarkin ska bevaras	38		
Nyval och folkomröstningar	38		
Politikens infrastruktur	38		
Stärk det kommunala självstyret	39		
Den enskildes skydd	39		
SVERIGE I EUROPA OCH VÄRLDEN	41		
En aktiv utrikespolitik	41		
Framtidens EU	41		
Ett reformerat och fokuserat Förenta Nationer (FN)	42		
En ny utvecklingspolitik med kvalitet i centrum	42		
Mänsklig rörlighet	43		
Ett mer användbart försvar	44		

INLEDNING

VÅR TIDS ARBETARPARTI

Om värderingar och principer utgör kompassen i moderaternas politik så fungerar handlingsprogrammet som kartan. Handlingsprogrammet utgår från de samhällsproblem och förhoppningar människor upplever och formulerar förslag som ger den enskilde möjlighet att påverka sin situation. Det tar ställning för vad som ska känneteckna vårt land i dag och på några mandatperioders sikt. Tillsammans med idéprogrammet bildar det moderaternas partiprogram.

Handlingsprogrammet är skrivet med mäns och kvinnors frihet som utgångspunkt. I fokus står människans förmåga att växa av egen kraft, hennes vilja att ta ansvar för sig själv och sina närmaste. Därför sätter den moderata politiken alltid människan före systemen. Handlingsprogrammet tar inte upp alla delar i moderaternas politik men syftar till att beskriva våra ambitioner.

Moderaterna är vår tids arbetarparti och vill ge fler människor möjlighet att delta i arbetsgemenskapen. Ett eget arbete är viktigt både för individens självbestämmande och hennes möjlighet att kunna stå på egna ben. Att ha ett arbete handlar inte bara om den enskildes och Sveriges välstånd, utan lika mycket om att känna sig behövd och vara en del av en arbetsgemenskap. I dagens Sverige bär alltför många människor på känslan av att inte komma till sin rätt.

Syftet med handlingsprogrammet är att visa hur vi vill göra Sverige bättre. Människors makt över den egna vardagen, värnandet om arbetslinjen, en strävan att uppnå full sysselsättning samt en välfungerande och skattefinansierad välfärd är alla tydliga delar i vad som ska känneteckna Sverige i framtiden. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter. Insatser för att förbättra miljön är en ansvarsfråga för varje generation.

Moderaterna är ett parti för hela Sverige och arbetar för alla människors frihet. Med en tydlighet i värderingarna, en närvaro i människors vardag och en nyfikenhet på vår tids samhällsproblem söker moderaterna svaren på hur Sverige kan bli ett bättre land för fler.

ALLA BEHÖVS

Moderat politik tar sin utgångspunkt i övertygelsen om att alla människor är unika och har samma människovärde; med olika drömmar och egna beslut att fatta. Alla ska ha rätt till respekt för sin person och sina känslor – oavsett bakgrund, religion, social status, kön, ålder, sexuell läggning eller etniskt ursprung. Människors rättigheter ska inte påverkas av dessa faktorer.

Ur detta kan friheten härledas; varje människas rätt att med hänsynstagande till andra få välja sin egen väg i livet. I ett fritt och öppet samhälle är möjligheterna som störst att kunna förverkliga sina drömmar och bli respekterad för den man är.

För den som ser varje person som speciell är det naturligt att bedöma varje människa efter hennes egna förutsättningar. Det går på tvärs mot den utbredda inställningen att svaghet är ett karaktärsdrag hos en person, eller till och med hos en hel grupp av människor.

Svaghet är inte en egenskap som är omöjlig att förändra. Det är en situation som alla kan hamna i någon gång under livet. Ingen är felfri men varje människa behövs om Sverige ska bli ett bättre land att leva i. Alla kan växa och bli något stort. Inte alltid i jämförelse med andra, men utifrån sina egna förutsättningar.

I ett moderat Sverige är det möjligt att bli något tack vare egna ansträngningar. Där betyder det mer vart man är på väg än var man kommer ifrån.

FRIHET ATT BESTÄMMA SJÄLV

Både män och kvinnor ska få ökad makt över sina egna liv. Den politiska omfattningen måste minska och politiken fungera bättre där den behövs. Det är också viktigt att förändra attityder och synsätt som begränsar människors möjligheter att få leva efter eget huvud. Sammantaget ger det människor större möjligheter att påverka sin egen vardag och skapa balans i livet.

Moderat politik bygger på de liberala och konservativa idéer som har visat sig vara de mest framgångsrika för att skapa en utveckling som kommer alla till del. I ett fritt samhälle finns de bästa förutsättningarna för ett växande välstånd. Äganderätt och marknadsekonomi är avgörande för friheten och en förutsättning för demokrati. De ger möjligheter för människor att förverkliga sina livsplaner i frivilliga samarbeten med andra.

Ett fritt näringsliv är en central del i den svenska modellen och i den utveckling som gjort Sverige rikt. Företagande, konkurrens och valfrihet är krafter som utjämnar skillnader mellan människor och bidrar till ett samhälle som präglas av gemenskap och solidaritet.

Lika viktigt är att varje människa har rätt att uttrycka sin vilja i tal eller skrift. Yttrandefriheten, pressfriheten, föreningsfriheten och religionsfriheten är orubbliga grundstenar i ett friare Sverige.

ANSVAR FÖR VARANDRA

Friheten ger stora möjligheter men ställer också krav på den enskilde. Alla måste ta ansvar för såväl hur man väljer att leva sitt eget liv som för andra. Tillsammans har alla människor ett grundläggande ansvar för att hjälpa och stödja dem vars krafter inte räcker till.

Kraften i det civila samhället ska inte underskattas. Avgörande för människans känsla av mening och trygghet är att det finns starka sociala band till människor i ens omgivning. Ett aktivt föreningsliv, forum för ideellt arbete, gott om mötesplatser där människor kan samlas och föra samtal, utöva sin tro, förkovra sig tillsammans med andra eller utöva sina fritidsintressen spelar stor roll för värmen i ett samhälle. Det skapar trygghet och ger möjligheter att växa.

Även ett starkt och väl fungerande civilt samhälle behöver en god offentlig välfärd. Politiken ska varken osynliggöras eller bli allomfattande, utan vara stark när den verkligen behövs. En modern syn på människans möjligheter ser en viktig bundsförvant i politiken.

VÅRT GEMENSAMMA ANSVAR

MILJÖPOLITIK FÖR EN NY TID

En modern miljöpolitik vilar på marknadsekonomisk grund. En stark ekonomi och tillväxt är förutsättningar för att finna lösningar på miljöutmaningarna. Internationellt samarbete, en svensk miljöpolitik i framkant och personligt ansvarstagande parat med insikt om det gemensamma förvaltarskapet, är viktiga delar för att förbättra miljön på bästa sätt.

En allt mer miljövänlig teknik kan utgöra grunden för en långsiktigt hållbar och stabil ekonomisk tillväxt. Sverige har redan nått långt och ska fortsätta utvecklas till att bli ett av världens främsta länder inom forskning, utveckling och tillämpning av ny miljövänlig teknik. I detta ligger också en stor exportmöjlighet.

SVERIGE EN DEL AV OMVÄRLDEN

Sveriges miljö är sammanbunden med andra länders arbete. Åtgärder som genomförs här hemma får återverkningar på andra länders miljö, på samma sätt som deras miljöpolitik får konsekvenser på den svenska miljön.

Den svenska miljöpolitiken ska präglas av en helhetssyn. Sverige ska inte stanna vid de gemensamma internationella överenskommelserna, utan vara förebild och driva på utvecklingen på den internationella arenan. Sverige ska inte heller genomföra åtgärder på hemmaplan som leder till kraftigt höjda utsläpp i vår omvärld.

Europeiska Unionen (EU) är det främsta instrumentet för en bättre miljö i Sverige, i Europa, men också i världen. EU bör genom satsningar på forskning och utveckling bidra till att miljöföroreningarna begränsas, inte minst i form av förutsättningar för säker kärnkraft och alternativa energikällor för minskade koldioxidutsläpp.

Internationellt samarbete är av särskild vikt för att lösa klimatproblemen. Forskare och akademiker kan diskutera detaljer men att mänskligheten påverkar miljön råder det närmast konsensus kring. Det innebär att människan kan göra någonting åt problemen men det krävs krafttag för att nå resultat.

Världens förmåga att möta klimatförändringarna avgörs av om världens länder förmår ingå ömsesidigt förpliktigande avtal om tuffa utsläppsreduktioner. Många av de grundläggande åtgärderna måste beslutas på europainivå. Handel med utsläppsrätter är fortsatt det främsta vapnet mot växthusgaserna. Svenska företag ska kunna göra kostnadseffektiva koldioxidreduktioner i länder utanför Europa och tillgodoräkna sig investeringarna i sina nationella åtaganden.

HÅLLBAR OCH LÅNGSIKTIG ENERGIPOLITIK

En av de viktigaste åtgärderna för att klara miljömålen är en hållbar energipolitik. Den måste vara i harmoni med en positiv miljöutveckling och med målet om en god och säker tillgång till energi till rimliga priser.

Energiförsörjningen måste tryggas långsiktigt, inte minst för att stimulera näringslivet till att investera fortlöpande. Staten ska ange de övergripande linjerna men inte detaljreglera energisystemets utveckling.

Konkurrens på elmarknaden är viktigt för företag och konsument. En fungerande elmarknad i Europa minskar också sårbarheten och ökar leveranssäkerheten.

Sverige har ett av världens renaste system för elproduktion med mycket stora begränsningar av förorenande utsläpp. Kärnkraften ska få möjlighet att utvecklas. Vid sidan av detta bör mycket kraft läggas på att få fram ännu mer miljövänliga sätt att producera energi på. Bioenergi, solkraft, vindkraft och andra förnybara energikällor har en viktig roll för att minska svensk miljöpåverkan. Staten har en roll i att stödja framväxten av ny energiproduktion genom att bidra till finansieringen av forskning och utveckling, samt underlätta till miljöriktiga val för konsumenterna.

Målet är att Sveriges energiproduktion på sikt ska vara klimatneutral och inte bidra till utsläpp av växthusgaser. Genom export av klimatneutral energi kan Sverige dessutom minska fossil bränsleanvändning i det europeiska energisystemet.

En energieffektivare industri ska främjas. Tillståndsprocesserna för att göra energibesparande investeringar i industrier och i kraftverk ska genom effektivare myndighetsutövning och ändrad lagstiftning gå snabbare. Åtgärder som bygger på samma princip som miljöbilspremien är viktiga för att främja ett energieffektivare byggande i Sverige. Stimulerande åtgärder, t.ex. i form av premier, är viktiga för att främja ett energieffektivare byggande i Sverige.

TRANSPORTER OCH KONSUMTION

De miljöskadliga utsläppen från transporterna måste bli väsentligt lägre än i dag. Skatter, avgifter och miljöklasser på transportområdet ska förändras med en inriktning mot rakare och tydligare miljöstyrning. På det viset kan utvecklingen mot allt renare fordonsteknik och fordonsbränslen snabbas på.

Transporterna ska föras in i ett europeiskt, men helst globalt, system för handel med utsläppsrätter. Samhället behöver också öka satsningen på forskning av nya transportlösningar och miljövänligare fordon.

Sverige har kommit långt när det gäller såväl material- som energiåtervinning av avfall, men det finns mycket kvar att göra. Det är viktigt med en teknikutveckling som redan i designskedet tar hänsyn till produktens slutanvändning. På det sättet skapas en marknad där avfallet blir en nytting som samhället kan tillgodogöra sig. Marknadsekonomi fungerar även inom avfallsområdet med möjlighet till gröna jobb.

LEVANDE SJÖAR OCH HAV

Miljösituationen i våra sjöar och hav ska förbättras. Alla oljeutsläpp ska minskas radikalt och beredskapen för att ta hand om miljökatastrofer till sjöss stärkas, framför allt i det känsliga östersjöområdet. Länderna runt Östersjön bör ha krav på dubbelskrov på fartygen som trafikerar området. För bättre miljö i Östersjöområdet är det viktigt att länderna runt Östersjön öppet redovisar miljökonsekvensbeskrivningar för all planerad verksamhet som kan ha miljöpåverkan.

Det är nödvändigt att minska utsläppen av näringsämnen från jord- och skogsbruk, industri, sjöfart och reningsverk till Östersjön och Västerhavet. Det finns stor potential för miljöförbättringar med hjälp av jord- och skogsbruk. Försurningen som fortfarande ställer till med allvarliga problem i stora delar av Sverige ska tas ner på ofarliga nivåer. På EU-nivå ska ett system för handel med utsläppsrätter införas för övergödande och försurande ämnen.

Genom att sätta fiskekvoterna utifrån de biologiska förutsättningarna kan ett livskraftigt fiskbestånd säkerställas. Det är av stor vikt att såväl uppföljning som sanktionsmöjligheterna förstärks så att fiskekvoterna efterlevs. På sikt ska ett internationellt system för överlåtelsebara fiskekvoter införas för att förtydliga det personliga ansvaret.

NATUR FÖR ALLA

Det är viktigt med en levande natur och ett rikt djurliv i Sverige. Ett tydligt eget ansvar med stöd av det offentliga ska vara grundmodellen för hur naturvården ska skötas. Ett tydligt eget ansvar med stöd från samhället ska vara grundmodellen för hur naturvården ska skötas. Nationalparker och

naturreservatsbildningar är bra metoder för att garantera fortlevnaden av skyddsvärda områden, men bör införas med restriktivitet. Naturreservat bör i första hand bildas på statens egen mark. Skötselavtal där privata markägare utför skötsel av naturområden på uppdrag av och med ersättning från staten är att föredra framför statligt köp av mark.

Det är viktigt med bättre förutsättningar för en frisk och livskraftig viltstam. De bästa metoderna för att uppnå detta är viltvård och jakt som utförs på rätt sätt. Frågor som rör dessa områden ska beslutas så nära dem det berör som möjligt. Människor vars djur dödats av rovdjur ska få ekonomisk ersättning.

Allemansrätten är en grundsten i människors möjligheter att komma ut och njuta av naturen. Det är dock viktigt att det kommersiella utnyttjandet av allemansrätten som finns på olika ställen i Sverige försvinner. Markägaren ska själv få bestämma om någon annan ska tillåtas att bedriva företagsverksamhet på den egna marken.

EFFEKTIV MILJÖLAGSTIFTNING

Miljöbalkens utformning har lett till att tillsynsmyndigheter och miljödomstolar tvingas lägga mycket tid på att hantera administrativa ärenden med mindre betydelse för miljön. Tid och resurser räcker då inte till för att utreda allvarliga ärenden. Miljöbalken ska därför ändras så att rättsväsendet på ett effektivt sätt kan utreda miljöbrott. Handläggningen av tillståndsärenden enligt Miljöbalken måste ske snabbare och effektivare. Långdragna processtider innebär att viktiga miljöåtgärder och miljöförbättrande åtgärder riskerar att försenas eller utebli.

Det system av skatter, avgifter och regler som ska styra mot ett miljövänligare samhälle måste ses över. Målet är ett samhälle där det lönar sig att göra en miljöförbättring och där det egna ansvaret står i fokus.

I första hand är det ekonomiska drivkrafter som ska underlätta människors insatser för en bättre miljö. I andra hand ska handel med utsläppsrätter nyttjas och först i sista hand ska tvingande lagar användas.

VARJE MÄNNISKAS ANSVAR

Alla har ett stort ansvar för sin närmiljö. Regler och ekonomiska instrument ska utformas så att de underlättar för var och en att ta ett större ansvar för den egna miljöpåverkan. Skolan har en nyckelroll i att pedagogiskt förklara sambanden som leder till en miljömässigt hållbar utveckling.

Människan har, genom sin förmåga att ta etiska och moraliska ställningstaganden, ett särskilt ansvar för att hantera naturen på ett varsamt sätt. En god miljö är tillsammans med en god välfärd grundstenarna för ett gott liv.

Därför är omsorgen om en hållbar utveckling en viktig utgångspunkt för den moderata politiken.

FRIHET OCH JÄMSTÄLLDHET

MÄNNISKORS LIKA VÄRDE

Till grund för friheten ligger människors lika värde. Alla ska vara lika inför lagen och ha samma rättigheter. Denna jämlikhet gäller samtliga människor oavsett ålder, etnicitet, tro, utseende, sexuell läggning, åsikt, funktionshindrade eller kön. Ingen människa ska behöva styras av andras fördomar eller förutfattade meningar.

Det är viktigt att människors lika värde också avspeglas mellan könen. Länge styrdes familjelivet, samhällslivet och yrkeslivet helt på männens villkor. Mycket har hänt sedan dess. Sverige ligger i dag i framkant vad gäller mäns och kvinnors inflytande, delaktighet och likhet inför lagen.

Samtidigt finns det alltför många områden där det återstår problem. Där betraktas kvinnor inte främst utifrån de personer de är, utan snarare utifrån de föreställningar som finns om kön. Arbetsmarknaden, sjukvården och det egna hemmet är exempel på områden där jämställdheten kan bli bättre. Det är både en politisk och medmänsklig uppgift att förändra detta.

LIKA LÖN FÖR LIKA ARBETE

Sverige har alltför länge hört till de sämsta länderna i EU när det gäller kvinnors löneutveckling. Kvinnor tenderar att tjäna sämre än män och är överrepresenterade bland låginkomsttagare. Undersökningar visar att en del av löneskillnaden inte kan förklaras med naturliga faktorer som utbildning, yrkesval och position.

En bidragande orsak till denna snedfördelning är hur vi organiserar välfärden. Kvinnodominerade yrken som vård, skola och omsorg är ofta områden präglade av byråkratisering, brist på utveckling och begränsat inflytande på den egna arbetsplatsen. Det är centralt att det offentliga arbetar för både en större mångfald av arbetsgivare och fler kvinnliga företagare. Därigenom kan nya tjänster utvecklas och anpassas till människors behov. Detta ger också möjligheter till bättre löneutveckling inom traditionella låglöne-grupper.

Fler kvinnor än män arbetar deltid i Sverige, också efter föräldraledigheten. Många upplever att det fortfarande inte lönar sig tillräckligt ekonomiskt att gå upp i heltid. Arbetslinjen ska långsiktigt förstärkas så att det lönar sig ännu bättre att arbeta mer. Det är en självklarhet att löneskillnader på grund av kön inte kan accepteras.

DELAT ANSVAR FÖR HEM OCH FAMILJ

Ansvar för hem, familj och barn är gemensamt. Oftast är det kvinnorna som tar huvudansvaret för hemarbetet. Även uttaget av föräldraförsäkringen sker med stora skillnader mellan könen. Ibland är det självvalt, men ofta ligger det praktiska och ekonomiska skäl bakom.

Lösningen ligger inte i att kvotera eller stifta tvingande lagar. Verklig jämställdhet i hemmet kräver att människor handlar av övertygelse. Ekonomiska drivkrafter och uppmuntran är bättre metoder för att underlätta för fler att kunna dela på ansvaret. Det är också viktigt att familjer har goda möjligheter att till rimliga kostnader kunna få hjälp med att minska sitt eget hemarbete.

NOLLTOLERANS MOT KVINNOMISSHANDEL

Kvinnomisshandel är en vanlig form av våldsbrott i Sverige. Det är vardagsvåld utan geografisk, åldersmässig eller etnisk åtskillnad. Våldet och hot finns i alla slag av familjerelationer och sociala miljöer. I dess spår följer också lidande och en stor otrygghet för alla de barn som tvingas växa upp i dessa miljöer.

Våldet och hot mot kvinnor är ett stort samhällsproblem som aldrig får accepteras. Svenska myndigheter måste bli bättre på att hjälpa utsatta kvinnor och barn. Straffen för misshandel, våldtäkt och grov kvinnofridskränkning måste ses över. Ytterligare insatser måste ske för att komma tillrätta med det så kallade hedersrelaterade våldet.

KVINNORS HÄLSA

Män och kvinnor är fysiskt olika och kan därmed svara olika på samma behandling. För kvinnor är detta bekymmersamt, eftersom den medicinska forskningen huvudsakligen har använt sig av manliga försökspersoner och manliga referensramar. Det leder i sin tur till att risken ökar för att kvinnors symptom misstolkas eller ignoreras.

Problematiken kring kvinnligt och manligt i sjukvården måste synliggöras och inkluderas i utbildningen. När vården utformas är det viktigt att beakta

kunskapen om könens olika egenskaper, symptom och behov. Detta är i sin tur beroende av att tillsynen och kvalitetsarbetet inom sjukvården tydligt tar skillnaderna som en viktig utgångspunkt och att sjukvården garanterar lika rätt till vård för kvinnor och män.

ARBETE MOT FÖRDOMAR

De normer som finns i samhället för hur män respektive kvinnor ska vara påverkar människor redan i mycket unga år. Inte sällan är dessa mönster baserade på förutfattade meningar som begränsar individens frihet att själv välja sin egen väg i livet.

Fördomar, dåliga attityder och förutfattade meningar kan inte lagstiftas bort. Särbehandling kan tvärtom förstärka uppfattningen om sociala könsskillnader som naturliga. Ett jämställt samhälle växer i stället fram underifrån. Varje människa har ett ansvar för att påverka samhällets normer och säga ifrån när dåliga attityder kommer upp till ytan.

TILLVÄXT OCH ARBETE ÅT FLER

DEN FRIA EKONOMIN

Det övergripande målet för moderat politik för arbete är att öka välbefindandet och tryggheten i Sverige. Fler människor ska ges möjlighet att komma in i arbetsgemenskap och slippa stå utanför.

Välbefindandets grund är den fria företagsamheten. Samhällets utveckling är beroende av människors vilja att arbeta, förmåga att ta ansvar, uppfinningsrikedom och mod att investera i framtiden. Sverige har på många sätt tagit vara på dessa drivkrafter. Dessvärre tas inte potentialen hos alla dem som i dag står utanför arbetsmarknaden tillvara.

Det är av avgörande betydelse att svensk ekonomi får bättre förutsättningar. Det sker bland annat genom bättre villkor för företagande, sänkta skatter och minskad byråkrati. Sverige behöver också bli bättre på att främja och dra nytta av innovationer samt få till stånd en ansvarsfull och långsiktig energipolitik.

Sverige står inför en omfattande befolkningsmässig utmaning. Allt fler äldre ska försörjas av allt färre yngre. Samtidigt har vårt land under lång tid haft en utveckling där för få arbetar och för många försörjs av olika bidragssystem. Denna utveckling måste brytas. Förutom den samhällsekonomiska kostnaden leder utanförskapet till mänskligt lidande. Genom arbete kommer människor till sin rätt och ges medel att påverka sin egen situation.

Ekonomisk tillväxt ger utrymme för investeringar i en bättre framtid och skapar möjligheter att upprätthålla den offentligt finansierade välfärden. Den ekonomiska politiken ska lägga grunden för en långsiktigt sund ekonomisk utveckling, ge utrymme för ökad välfärd samt öka makten för varje människa och familj i vardagen.

Sverige behöver välutbildad arbetskraft för att klara den internationella konkurrensen. En högre utbildning med internationellt konkurrenskraftig kvalitet är därför avgörande för att klara globaliseringens utmaningar.

Den demografiska utvecklingen ställer krav på att trygghetssystemen reformeras för att klara av de nya utmaningarna. Reformen av pensionssystemet för att göra det mer långsiktigt och robust kan tjäna som förebild för andra förändringar.

De offentliga finanserna ska utvecklas på ett långsiktigt uthålligt sätt. Överskottet i det finansiella sparandet gör att den offentliga skuldsättningen kan reduceras. Det rustar Sveriges motståndskraft mot ekonomiska kriser och möjliggör reformer för arbete. Ett ökat enskilt sparande är av samma anledningar önskvärt. Alla reformer måste prövas mot vad samhällsekonomin tål.

Sverige ska ha låg inflation och ett stabilt penningvärde. Riksbankens oberoende ska värnas. På sikt bör Sverige återigen pröva frågan om att delta fullt ut i det europeiska valutasamarbetet.

Regioners roll är viktig för att skapa tillväxtkraft i hela Sverige. Politiska gränsdragningar får inte begränsa möjligheten till företagande och utbyte människor emellan. Såväl storstad som landsbygd behövs för att skapa utveckling i hela landet.

Globaliseringen skapar möjligheter och ställer krav på Sveriges konkurrenskraft. Frihandel och öppenhet mot omvärlden är avgörande för att säkra välfärden, men också för att ge utvecklingsländerna möjlighet att lyfta sig ur fattigdom. Svensk ekonomisk politik måste föras utifrån dessa förutsättningar och i samarbete med EU och omvärlden.

LÄGRE SKATTER FÖR FLER JOBB

Det ska alltid löna sig bättre att arbeta än att försörjas genom olika former av bidrag. Att få behålla mer av sin inkomst ger större makt över den egna vardagen och fungerar som en drivkraft för viljan att arbeta mer, utveckla sin kompetens och förbättra sin yrkeskarriär.

Skatterna ska framför allt sänkas i de fall de hindrar nya jobb att växa fram. Syftet är att bryta bidragsberoendet och att fler ska kunna leva på sin lön. Skatter och bidrag påverkar på ett sätt som gör att det lönar sig allra sämst att arbeta för dem med låga inkomster. Därför ska huvuddelen av skattesänkningar riktas mot låg- och medelinkomsttagare. Utöver detta bör tjänstesektorn ges skattelättnader för att den ska kunna växa och uppnå sin fulla potential.

För att på sikt kunna bevara Sveriges relativa löneläge mot omvärlden krävs en välutbildad arbetskraft. Jobbavdraget måste bidra till att stärka avkastningen på extra ansträngningar, exempelvis i form av högre utbildning. Även värnskatten ska avskaffas då den fungerar som en straffskatt på utbildning och är skadlig för tillväxten.

Företagsbeskattningen ska vara låg i syfte att företag ska stanna i Sverige och utländska lockas hit. För nya och växande företag är det särskilt viktigt att ha tillgång till kapital för att kunna utvecklas. Skatter och regler som minskar företagets möjligheter att få riskkapital bör därför ses över i syfte

att förbättra tillgången. Företagssektorn bör stärkas genom att beskattningen av fåmansföretagen ändras så att de särskilda risker som är förknippade med små, ägarledda företag beaktas bättre.

Det är på längre sikt inte rimligt att det svenska skattetrycket ligger på en betydligt högre nivå än andra jämförbara länder i Europa. Genom fler människor i arbete kan skattetrycket sänkas med värnande om den gemensamt finansierade välfärden.

FLER OCH VÄXANDE FÖRETAG

Jobb kommer genom att företag vill starta, stanna och växa i Sverige. Det ska vara lätt att starta och driva företag i vårt land. Mycket har gjorts för att göra det lättare att vara företagare, men det finns samtidigt mycket kvar att göra.

Fortfarande drabbas många företag, framförallt de mindre, av offentlig byråkrati och ett onödigt regelkrångel. Det tar alldeles för lång tid från den dag en företagsidé kläcks till dess att företaget kan starta. Många företag vågar inte expandera trots att viljan finns. Andra väljer att flytta hela eller delar av produktionen utomlands, med förlust av svenska jobb som följd.

En särskild satsning bör därför göras på att rejält minska regelbördan för företag och entreprenörer. Regelverket ska vara överskådligt, begripligt och stabilt över tid.

Konflikträtten på arbetsmarknaden ska bevaras men måste präglas av balans mellan parterna. Välmående parter på arbetsmarknaden är avgörande för ett väl fungerande näringsliv.

Sverige behöver en satsning på ny- och tillväxtföretagande byggd på svensk innovationskraft. En grund för långsiktig tillväxt i Sverige ska byggas genom en kraftfull satsning på forskning och utveckling, samt genom ett fokuserat program för att öka möjligheterna till att denna forskning ska kunna kommersialiseras i Sverige. En kraftfull innovations- och nyföretagarpolitik är avgörande för ett lands konkurrenskraft på längre sikt.

Rätten att misslyckas är central i en dynamisk ekonomi. Sverige behöver en modern och fungerande konkurslagstiftning som gör det möjligt för företagare och företag att misslyckas men komma igen med nya idéer.

Offentliga upphandlingar ska ske med likvärdiga konkurrensförutsättningar. Varor och tjänster ska upphandlas i så små enheter att en stor mängd företag har möjlighet att delta. Offentliga upphandlingar måste utvecklas och kvalitetssäkras.

MINSKAT UTANFÖRSKAP

Det överordnade målet för arbetsmarknadspolitiken ska vara att förbättra arbetsmarknadens funktion och skapa förutsättningar för att få fler att gå från utanförskap till arbete.

Den svenska modellen, som tar sin utgångspunkt i att arbetsmarknadens parter tar ett stort ansvar, fungerar i huvudsak väl. Parterna på arbetsmarknaden har ett gemensamt ansvar för att avtal, löner och andra arbetsvillkor utformas i samförstånd på ett samhällsekonomiskt ansvarsfullt sätt. Ett arbetsrättsligt regelverk är nödvändigt för att företag och anställda ska kunna verka under stabila spelregler.

Det finns exempel på fall där individer upplevt att tillämpningen av regelverket varit fyrkantigt och motverkat rimliga lösningar. Det är viktigt att lagar och regler utformas så att behovet av trygghet hos både företag och anställda tillgodoses.

Socialförsäkringssystemen ska ge stöd men också uppmuntra till arbete. Det är viktigt att aktivt arbeta för att så få som möjligt ska hamna i utanförskap genom sjukskrivningar, arbetsskador eller förtidspensioner.

Arbetslinjen ska återupprättas. Arbetslöshetsförsäkringen bör vara obligatorisk och vara en omställningsförsäkring i stället för ett sätt att försörja sig långsiktigt. Försäkringsmässigheten ska öka.

De statliga insatserna ska vara målsatta, utvärderas och inriktas på att få fler att bli del av den reguljära arbetsmarknaden. Arbetsmarknadsutbildningar ska upphandlas i konkurrens. Arbetsförmedlingen ska bidra till att matcha arbetslösa och lediga platser. Förmedlingen ska också säkerställa att de som uppbär arbetslöshetsersättning aktivt söker arbeten och står till arbetsmarknadens förfogande. Arbetsförmedlingen ska tillåtas utföras av privata utförare.

Alla former av diskriminering på arbetsmarknaden ska motverkas. Arbetslivet ska präglas av respekt och öppenhet för både kvinnors och mäns kompetens och insatser. Ett mer flexibelt arbetsliv, nya organisationsformer och fler privata alternativ inom välfärdens och omsorgens områden ger kvinnor en starkare ställning på arbetsmarknaden.

Utanförskapet drabbar unga särskilt hårt. Särskilda insatser ska därför genomföras för att fler unga ska kunna komma in på arbetsmarknaden.

Möjligheten för funktionshindrade att komma in på arbetsmarknaden, antingen som anställda eller i eget företag, ska förbättras. De som inte kan delta på den reguljära arbetsmarknaden ska erbjudas meningsfull sysselsättning med stor valfrihet.

ARBETE OCH INTEGRATION

Det är bra att människor vill komma till Sverige. Det betyder att Sverige är ett attraktivt land att leva, bo och arbeta i. Sverige har en befolkningsmässig utmaning som motiverar arbetskraftsinvandring nu och i framtiden.

En grundprincip är att alla som kommer till vårt land ska arbeta och göra rätt för sig. Ingen har rätt att begära att ett land ska ställa upp med försörjning om skyddsbehov saknas.

Genom arbete och språkkunskaper minskar utanförskapet och delaktigheten i samhället ökar. Därför måste integrationen på arbetsmarknaden och språkutbildningen utvecklas och förbättras. Genom en lärlingsintroduktion ska invandrare snabbt kunna komma ut på arbetsmarknaden samtidigt som de deltar i svenskundervisning. Invandrades utbildningar och examina ska ha giltighet i Sverige. Rätten att välja skola är också viktig för ökad integration.

Asylsökande ska få möjlighet att börja arbeta så snabbt som möjligt. Människor som söker asyl ska ha en meningsfull väntetid – arbete och praktik ska kraftfullt uppmuntras. Den som har fått avslag på sin asylansökan ska få söka tillfälligt uppehållstillstånd för arbete utan att behöva åka tillbaka till sitt hemland, under förutsättning att detta inte undergräver asylrätten.

Introduktionsplanerna vid flyktingmottagandet ska präglas av större individualisering. En kartläggning av yrkesbakgrund och utbildningsnivå ska finnas för varje individ. Denna kartläggning ska ske så tidigt som möjligt när en person kommer till Sverige. De nyanlända ska också få information om det svenska samhället och vilka lagar och regler som gäller i Sverige.

Det ska underlättas för enskilda att driva diskrimineringsfall i domstol och skadeståndsbeloppen vid arbetsmarknadsrelaterad diskriminering bör höjas. En väg att minska risken för diskriminering i arbetslivet kan vara att använda ett anonymiserat anställningsförfarande. Den offentliga sektorn ska kunna tillämpa den ordningen.

Det är viktigt att asylsökande som kommer hit och väljer eget boende gör det i kommuner där det finns möjlighet till arbete och tillgång till bostäder. Därför ska arbetslinjen stärkas i flyktingpolitiken och ett försörjningskrav för anhöriginvandring införas. Ett sådant krav kan handla om att en förutsättning för återförening med sin familj är att kunna visa upp en tryggad försörjning och bostad.

EN MÅNGFALD AV BOSTÄDER

På bostadsmarknaden ska människor kunna välja boende efter sina behov under olika skeden av livet. Bostadspolitikens syfte är att skapa förutsättningar för olika slag av bostäder som kan tillgodose detta.

Bostadssektorn är inte längre plan- och normstyrd utan styrs i huvudsak av konsumenternas efterfrågan. Detta är den långsiktigt bästa grunden för att

få till stånd det utbud av såväl hyresrätter som andra upplåtelseformer som de boende vill ha.

Hyresrätten är en mycket viktig boendeform som passar många människors önskemål. En fungerande och rörlig bostadsmarknad kräver att det finns ett tillräckligt inslag av hyresrätter. Det är betydelsefullt inte minst för att underlätta för arbetstagare att snabbt kunna skaffa bostad om arbetstillfällena uppstår i andra delar av landet. Ett fungerande bruksvärdessystem är ett viktigt skydd för hyresgästerna mot oskäligen hyreshöjningar. Samtidigt är det centralt att hyressättningen också fortsättningsvis tar hänsyn till viktiga faktorer som läge och standard samt i betydligt större utsträckning bedöms utifrån hela bostadsmarknadens bestånd.

Den neråtgående sociala spiralen i utsatta bostadsområden måste brytas. Ett ökat inslag av bostadsrätter ger större trygghet och egenmakt. Det är viktigt att understryka att prissättningen ska vara marknadsmässig och att det inte handlar om någon "utförsäljning" av kommunal egendom. Ägarlägenheter bör tillåtas som boendeform.

Konkurrensen inom bygg- och byggmaterielsektorn är bristfällig och måste förbättras. Alla ska kunna konkurrera på lika villkor. Bland annat bör Konkurrensverket ges ökad möjlighet att ingripa med stöd av konkurrenslagen.

Färre hinder måste finnas för att bygga bostäder i Sverige. En viktig del är att modernisera Plan- och bygglagen. Antalet instanser för överklagande av detalj- och bygglovsplan måste minskas. Fastighetsägaren bör få initiativrätt i planärenden och det bör finnas ett krav på att kommunen handlägger planärenden inom viss tid, liksom att standardmässiga bygglov ska kunna sökas på internet. Vid överklaganden måste handläggningstiden kortas så att inte projekt omintetgörs genom långa processer.

Lagstiftningen måste ha flexibilitet för att kunna möta människors önskemål om var de vill bo någonstans. Det ska finnas en generell rätt att bebygga sin mark nära stränder och vattendrag. Kommunen ska dock kunna begränsa denna rätt med hänsyn till bevarande av orörd natur, känsligt djur- och växtliv eller för att garantera allmänhetens tillgång till bad- och friluftsliv.

FUNGERANDE INFRASTRUKTUR

En fungerande infrastruktur är centralt för tillväxten och för möjligheten att bo och bedriva företag i hela Sverige. Samtliga delar av infrastrukturen måste underhållas och utvecklas för att klara dagens och framtidens utmaningar. Stora investeringar behöver göras för att utveckla och modernisera järnvägar vägar och kollektivtrafik. Sverige är ett stort och glest befolkat land och bör därför ha en hög investeringstakt i ny infrastruktur.

Staten har ett övergripande ansvar för infrastrukturen och statens roll bör variera beroende på hur väl privata aktörer kan tillgodose samhällets behov av transporter av alla de slag. Sverige måste öppna upp för ett bättre sam-

arbete mellan det offentliga och det privata för att kunna lösa de behov som finns när det gäller infrastruktur och finansiering.

Konkurrensneutralitet bör råda mellan transportslagen. Konkurrens och samverkan mellan olika trafikslag ska främjas i utformningen av regel-, skatte- och avgiftssystem. I detta måste även inräknas negativa effekter på miljön och transporteffektivitet.

Genomtänkta och flexibla lösningar för enskilda och kollektiva transporter ökar rörligheten och skapar möjligheter för fler människor att bo och arbeta på olika orter. Bättre vägar minskar också antalet döda och skadade i trafiken.

Statens roll som finansiär av väg- och järnvägsinvesteringar har börjat förändras i samband med att alternativa finansieringsformer växer fram. Nya sätt till finansiering är viktiga för att klara av Sveriges framtida investeringsbehov.

Den kommunala sektorn kan inte bära ett ökat ansvar för statliga vägar och spår. En sådan förändring förutsätter en skatteväxling. En högre grad av brukarfinansiering av infrastrukturinvesteringar bör eftersträvas. Kommuner och stat kan tillsammans förenkla processen från plan till färdig infrastruktur. Staten kan införa regelförenklingar av typen anläggningslag för angelägna investeringar. Ytterligare effektivisering kan uppnås genom att använda offentligprivat arbete (OPS) som projektform.

TRYGGHET FRÅN VÅLD OCH BROTT

NOLLTOLERANS MOT BROTT

Brott innebär en kränkning av människors frihet, hälsa och rätt till sin egendom. Konsekvenserna av våld, droger och kriminalitet inskränker människors makt över sina egna liv. Brottslighet ska därför aldrig tolereras och det ska råda nolltolerans mot icke medicinskt bruk av narkotika.

En av statens mest grundläggande uppgifter är att säkra medborgarnas trygghet och säkerhet. Lagarna och de rättsvårdande myndigheterna ska skydda människor från övergrepp. Medborgarnas frihet förutsätter att brottsligheten bekämpas genom ett rättvist, förutsebart och proportionerligt rättssystem.

Grundprinciperna ska vara att svensk lag gäller lika för alla; att brott ska straffas och att hela straffskalorna ska utnyttjas.

Rättsväsendets roll för att ge upprättelse till brottens offer ska uppvärderas. Den som utsätts för, hotas av eller ska vittna om brottslighet ska kunna räkna med hjälp och skydd. Allt för många brottsoffer upplever i dag att de inte får det stöd de behöver och att samhället inte tar personbrott och vardagsbrott på tillräckligt stort allvar.

Fysisk skada och kränkning ska leda till straff för brottslingen samt upprättelse och, i den mån det är möjligt, gottgörelse för den som utsatts.

EFFEKTIVA ÅTGÄRDER MOT BROTT

Det är statens ansvar att genom lagstiftning sätta rättsliga gränser för hur vi beter oss mot varandra. Lagstiftning och annan offentlig normbildning ska stå i god överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet. Med ansvaret för att sätta gränser följer också ansvaret att se till att gränserna respekteras. Detta förutsätter ett starkt, tydligt och effektivt rättsväsende.

Det är hela vuxenvärldens ansvar att reagera då barn begår brott eller då brott begås mot barn. Rättsväsendet måste svara tidigt och tydligt och brottsliga beteenden ska leda till kännbara konsekvenser. Att inte göra någonting är att svika de unga vare sig de är brottslingar eller brottsoffer. Detta förutsätter ett effektivt och förutsägbart rättsväsende där alla behandlas lika.

Brott ska inte löna sig. Lagstiftningens regler ska följas, oavsett vem man är eller var man kommer ifrån. Alla ska vara lika inför lagen.

Polisen ska ha goda resurser för att förebygga och utreda brott. Om andelen uppklarade brott är hög kommer själva upptäcktsrisken att vara avskräckande. Det är samtidigt viktigt att polisen står till medborgarnas tjänst och att medborgarna känner förtroende för polisen. Medborgarna ska kunna ställa höga krav på polisen vad avser tillgänglighet, bemötande, engagemang och resultat. Därför måste antalet poliser vara tillräckligt högt för att de ska kunna finnas synliga och tillgängliga i hela landet.

Den som fälls för ett brott ska få ett proportionerligt straff som syftar till att ändra på kriminella beteenden. Därför måste grova brott och återfall straffas strängt och straffskalorna utnyttjas i hela sin bredd.

Kriminalvårdens uppgift är att återanpassa dömda till ett normalt liv, fritt från brottslighet och missbruk. Arbetet ska präglas av hög säkerhet, meningsfull sysselsättning samt konstruktiva förberedelser för frigivningen. I de fall där brottets allvarsgrad eller risken för återfall gör att återanpassning inte är realistisk ska allmänhetens skyddsbehov sättas i första rummet. Mycket långa frihetsberövanden kan vara nödvändiga för att skydda samhället från extremt farliga brottslingar.

Bekämpningen av vålds- och narkotikabrott, hot mot vittnen och våld och brott i nära relationer och gentemot människor i beroendeställning ska prioriteras. Kunskapen om våld mot kvinnor och barn måste öka och effektiva åtgärder som effektivt skyddar brottsoffren sättas in. Det ska inte finnas några frizoner där hot eller våld inte tas på allvar.

All slags brottslighet som drabbar människan i hennes vardag måste bekämpas med kraft. Synbart små brott, som snatteri och skadegörelse, försämrar människors livskvalitet och skapar grogrund för annan, grövre kriminalitet.

Synen på rattfylleri ska skärpas. Grovt rattfylleri och återfall ska straffas strängt. Den som kör bil rattfull och orsakar andra människors död ska straffas för det dödande våldet lika väl som för rattfylleriet. Frihetsberövande straff ska vara huvudregel.

Utländska medborgare som begått grova brott eller som begått upprepade brott i Sverige ska utvisas om inte synnerliga skäl talar däremot. De ska också i ökad utsträckning kunna avtjäna sina straff i det egna hemlandet. Utländska brottslingar ska som regel nekas uppehållstillstånd. Brottsförebyggande och brottsbekämpande samarbete över nationsgränserna är nödvändigt. Brottslingar flyttar sig dit risken är som lägst och vinsten som högst.

De svenska rättsvårdande myndigheterna ska vara rustade att delta i kampen mot brottsligheten, både inom ramen för det europeiska samarbetet,

men också i det internationella samfundet. Sverige har ett globalt ansvar att delta i kampen mot terrorism och grov organiserad brottslighet. Terrorism och människohandel är exempel på europeiska och globala problem som inte kan lösas enbart nationellt. Därför måste det brottsbekämpande samarbetet inom EU utvecklas. EU måste bättre samordna medlemsstaternas resurser för att bekämpa och stoppa handeln med människor.

UTBILDNING MED HÖG KVALITET

ALLA MÄNNISKORS LÄRANDE

Kunskap ger människor förutsättningar att växa och utvecklas. Alla elever ska ges möjlighet att uppnå kunskapsmålen oavsett kön, familjebakgrund, bostadsort eller förutsättningar i övrigt.

Skolan ska tillvarata barns nyfikenhet och lust att lära. Kunskapsuppdraget ska stå i fokus och alla elever ska mötas av höga förväntningar. Skolan måste få tillräckliga resurser för att klara sin uppgift och onödig detaljstyrning från stat och kommun ska upphöra. Genom att ge landets skolor stor frihet att utforma sin verksamhet ökar möjligheterna att alla elever får tillräckliga kunskaper. Ingen elev är den andra lik. Därför måste skolorna bli bättre på att anpassa undervisningen efter elevernas olika förutsättningar.

Ingen får lämnas efter. Samtidigt ska ingen elev hållas tillbaka utan ges möjlighet och stimulans att utvecklas i sin egen takt. Elevernas rätt att välja skola ska stärkas och deras inflytande över sin egen utbildning ska successivt öka under skolgången. Kommunala skolor och friskolor ska ges likvärdiga villkor. För att uppnå detta måste lagar och regler ses över i syfte att ta bort hinder. De ansvar som kommunen idag kan delegera till en kommunal skola ska vara möjliga att avtala med fristående utövare. Undervisningen i alla skolor ska vara saklig och allsidig, även de som drivs av samfund. Alla skolor ska kvalitetsgranskas utifrån likvärdiga kriterier, oberoende av huvudmannaskap. Ansvar ska kunna utkrävas av skolor som inte håller kvalitetskraven.

ÖKAD PEDAGOGIK I FÖRSKOLAN

Den pedagogiska leken i förskolan ger små barn stimulans och öppnar deras sinne för lärande. Det gynnar speciellt barn som inte har det stödet hemifrån. Därför ska den allmänna förskolan utvidgas till att omfatta alla barn från tre års ålder. För att förbättra kvaliteten och stärka likvärdigheten

ska målen i förskolans läroplan förtydligas, regelbunden nationell kvalitetsgranskning införs och förskollärares möjlighet till fortbildning förbättras.

Förskoleklassen ska övergå till att bli ett första obligatoriskt år i grundskolan. Skolplikten ska ändras så att den inträder från och med det år barnet fyller sex år, med möjlighet till flexibel skolstart. Skolplikten ska upphöra det kalenderår eleven fyller sexton år, men kunna upphöra tidigare om målen för grundskolan uppnåts.

Att kunna läsa och skriva är grunden för allt annat lärande. Tidiga insatser för elevernas läs- och skrivkunighet är därför viktigt. En första nationell kontrollstation ska införas i årskurs 3, därutöver ska kvaliteten följas upp lokalt redan från skolstarten.

VÄLUTBILDADE LÄRARE

Välutbildade lärare och kunniga skolledare ansvarar för att skapa ett gott kunskaps- och arbetsklimat i skolan. För att långsiktigt stärka lärarnas kompetens och yrkets status krävs dels satsning på akademisk fortbildning och dels ett statligt sanktionerat system för auktorisation. Vidare krävs kvalitets-säkring av lärarutbildningen, skärpta krav i examensordningen för lärarexamen och ökade möjligheter till forskning för verksamma lärare.

För att öka andelen ämnesbehöriga lärare ska fler vägar till läraryrket öppnas. Det kan ske genom förbättrade möjligheter till bekräftelse av andra meriter som komplement till den utbildning som krävs för lärarbehörighet. Fristående lärarhögskolor ska tillåtas som ett komplement till de statliga. Lärarutbildningens huvuduppgift skall vara att examinera lärarstudenterna i att kunna förmedla gedigna ämneskunskaper.

ARBETSRO OCH KVALITET

Goda normer och värderingar är en grundförutsättning för att ge alla elever arbetsro. Här har familjen och skolan ett stort ansvar.

Alla barn ska känna sig trygga i skolan. Skolorna måste ges tillräckliga verktyg för att skapa ordning och arbetsro bland annat genom ändring i Skollagen. Kunskap om forskningsbaserade metoder mot mobbning ska spridas till alla skolor genom en särskild utbildningssatsning. Insatser mot mobbning får inte stanna vid vällovliga men verkningslösa policydokument utan måste grunda sig på dokumenterat framgångsrika metoder. Elever som mobbar ska kunna tvingas att byta skola.

Mobbning är brott och ska bemötas som sådant. Brott i skolan ska behandlas på samma sätt som utanför skolan. Skolans värld får inte tillåtas att bli en frizon där lagarna inte längre gäller lika för alla.

Såväl elevers som lärares och skolledningars arbete ska följas upp och utvärderas. Elevernas kunskaper och färdigheter ska utvärderas bättre genom

att nationella prov ges tidigare, oftare och i fler ämnen. De nationella proven ska även syfta till likvärdighet i betygssättningen och rättssäkerhet för alla elever. Dessa kombineras med erbjudande om stöd till de elever som inte når målen. Betyg ska ges tidigare och i fler steg än i dag. Omdömen i ordning ska tillåtas.

Individuella utvecklingsplaner ska finnas för alla elever. Där ska elevens kunskapsläge och ytterligare behov av undervisning, stöd och egna insatser anges och följas upp. Utvecklingsplanen, som ska omfattas av sekretess, ska utformas i samarbete mellan skola, föräldrar och elev samt får innehålla betygslänkande omdömen.

EN MODERN GYMNASIESKOLA

I gymnasieskolan ska elevers möjlighet att välja utbildningsinriktning öka. Det ska finnas en studieförberedande inriktning, som leder till behörighet för högskolestudier, en yrkesinriktning som leder till en yrkesexamen samt en lärlingsinriktning som leder till företagande eller anställning i yrket. Ett ökat antal gymnasielektorer ska eftersträvas i syfte att förbättra kvaliteten och stärka banden mellan det studieförberedande gymnasiet och den högre utbildningen.

Antagningsregler och behörighetskrav för såväl gymnasiet som högre utbildning ska spegla de förkunskaper som krävs för att klara utbildningen. Rätt ska finnas att tentera upp gymnasiebetyg samt att komplettera med kurser i vuxenutbildningen som ger högskolebehörighet.

HÖGRE UTBILDNING OCH FORSKNING

För att långsiktigt skapa välbefinnande och trygghet är Sverige beroende av en hög kvalitet i den högre utbildningen och forskningen. Både praktisk och teoretisk kunskap är viktig. Kvalificerad yrkesutbildning (KY) och utbildningsformer är viktiga inslag för tillväxten och en yrkeshögskola ska inrättas. Högskolor och universitet ska tillföras tillräckliga resurser så att kvaliteten i grundutbildning, forskning och forskarutbildning kan stärkas.

Lärosätena ska garanteras en fri och självständig ställning gentemot statsmakt och näringsliv, liksom att forskningsresurserna fördelas efter vetenskaplig kvalitet och inte efter kortsiktiga politiska hänsyn. Lärosäten som inte uppfyller rimliga kvalitetskriterier ska mista sin examensrätt och ytterst kunna avvecklas. Det fria sökandet efter kunskap och bildning ska värnas. Det är också avgörande att det ska löna sig att investera tid, möda och kraft på högre studier. Kårobligatoriet ska avskaffas.

Samarbetet mellan universitet och högskolor i EU måste förbättras. Forskning är avgörande för hur Sverige och Europa klarar globaliseringens utmaningar och Sverige bör därför vara drivande när det gäller att utveckla samarbetet kring forskning och högre utbildning.

ALLA SKA HA RÅD ATT STUDERA

Alla människor ska ha ekonomiska möjligheter att studera vidare. Därför måste Sverige ha ett välfungerande studiefinansieringssystem. Systemet ska vara ekonomiskt hållbart och överblickbart för både studenten och samhället. Samtidigt ska det vara flexibelt och ge utrymme för individuellt anpassade lösningar. Studenter som vill ska kunna ta sina studielån via sin bank eller annat låneinstitut.

Att arbeta vid sidan av studierna ger inte bara ett ofta välkommet ekonomiskt tillskott för studenten. Många gånger ger det också värdefulla erfarenheter och underlättar inträdet på arbetsmarknaden samtidigt som det genererar ökade skatteintäkter för samhället i stort. Fribeloppsgränsen för att få studielån ska därför avskaffas så att det lönar sig bättre att arbeta. Fler studentbostäder kan bli tillgängliga genom att uthyrning av privata rum skattebefrias.

DEN FRAMTIDSINRIKTADE KULTUREN

Ett nyskapande och fritt kulturliv är en av grunderna för ett öppet samhälle. Det är kärnan i moderat kultursyn: kulturell mångfald stimulerar inte bara människans intellektuella och emotionella utveckling, utan bidrar också till att utveckla det civila samhället och det offentliga samtalet.

Kulturbegreppet är mångtydigt, från de klassiska konsterna till moderna kulturyttringar. Vad som är livskraftigt över tid i kulturskapandet avgörs i samspelet mellan de fria utövarna och dem som tar del av upplevelserna. Processen ska inte vara politikerstyrd, och det är den inte heller i dag; det samlade betalda kulturutbudet finansieras till två tredjedelar direkt ur människors egna fickor.

Samtidigt har det offentliga grundläggande uppgifter; yttrandefrihet och upphovsrätt är förutsättningar för ett fritt skapande. Kulturarvet och de nationella institutionerna ska tryggas, ansvar tas för kulturminnesvård och arkiv. Kulturyttringar ska spridas över landet och göras tillgängliga för alla. Det kulturpolitiska uppdraget innefattar också uppgiften att slå vakt om bildningsideal och kunskapskrav. I moderat kulturpolitik är kvalitet, effektivitet och mångfald ledstjärnor.

Public serviceuppgiften ska innebära ett högkvalitativt programutbud med egen karaktär vid sidan av det breda kommersiella utbudet. Det behövs ökad mångfald i nyhetsrapportering, samhällsdebatt och utrikesbevakning.

Skolan har en central roll som kulturförmedlare. Bildningens roll i skolans kunskapsuppdrag ska stärkas för att ge eleverna såväl kulturell förankring som öppenhet för nya kulturerfarenheter. Alla elever ska ges chansen att träna sina kulturella färdigheter och ta del av undervisning kopplad till kulturupplevelser. Det kan utjämna villkoren för elever från studieovana hem eller från hem där språket sätter hinder.

Allt fler uppdragstagare försörjer sig i företagsform på konstnärlig verksamhet. Förutom reformer av beskattning och trygghetssystem kommer den här utvecklingen att kräva entreprenörskunskap även i de konstnärliga utbildningarna.

KVALITET I VÅRD OCH OMSORG

VÅRD I TID OCH EFTER BEHOV

Alla människor har rätt till god vård i tid när det behövs. Finansieringen av sjukvården ska ske solidariskt via skatten, men driften ska präglas av mångfald. Patienterna ska ha stort inflytande över vårdens utformning och ges möjligheter att välja mellan olika vårdgivare. Vårdgivare ska ha möjlighet att etablera sig fritt. Ersättnings-systemen till vårdgivare måste vara rättvisa och följa patienten.

På sikt bör sjukvårdens finansiering utredas grundligt utan att därför ifrågasätta skattefinansieringen av svensk sjukvård. Denna utredning måste vägledas av principen att bättre samla resurserna, skapa bättre vårdmöjligheter för patienter och bryta ned dagens onödiga gränser inom vården.

Hälso- och sjukvård är en sektor med stor framtidspotential. Sjukvårdens fortsatta internationalisering ska stödjas. Människor ska kunna söka vård utomlands och få ekonomisk ersättning för sådan via landstingen.

HÖGRE KRAV PÅ PSYKIATRIN

Även inom psykiatrin måste valfriheten öka. Det skall vara möjligt för patienten att välja mellan fler fria alternativ samt rätt att ställa krav på sjukvården. Ofta präglas psykiatrin av brist på tillgänglighet och på kunskapsbaserade behandlingsmetoder. Samarbetet mellan kommuner och landsting måste förbättras. En handlingsplan för en trovärdig och fungerande sjukvård för psykiskt sjuka är därför nödvändig. Större krav skall ställas på att individerna får möjlighet att komma tillbaka till ett friskt liv.

Personer med psykiska funktionshinder till följd av psykisk sjukdom bör erbjudas stöd av personliga ombud. Kommunernas stöd till daglig sysselsättning för dessa personer bör utvecklas.

STÖRRE MÅNGFALD INOM VÅRD OCH OMSORG

Mångfald inom vård och omsorg skapar större valfrihet, tillgänglighet och kvalitet för patienterna. Som patient ska man ha rätt att välja läkare och var man vill bli undersökt och behandlad, exempelvis vilket sjukhus som man ska bli opererad på. Det kan finnas offentliga vårdgivare, privata vårdutförare eller kooperativ vård sida vid sida.

Det är också viktigt att personalen inom vård och omsorg får bättre karriärvägar och fler arbetsgivare att välja mellan. Fler arbetsgivare innebär större konkurrens om personalen, vilket i sin tur ger upphov till individuellt anpassade löner och attraktiva karriärvägar. Kvinnor och män ska ha lika goda möjligheter att starta företag och utveckla sina drömmar och idéer inom det som tidigare varit en sluten sektor.

EFTERVÅRD OCH REHABILITERING

En effektiv rehabilitering är viktig för ett väl fungerande arbetsliv. Den är också en förutsättning för att gå från utanförskap till arbetsgemenskap. Det krävs ett lagarbete som omfattar medicinsk, arbetslivsinriktad och social rehabilitering för att åstadkomma goda resultat. I dag är ansvaret splittrat, vilket leder till gränsdragningsproblem och tendenser hos ansvariga att skjuta över ansvar till någon annan. Arbetsgivare, företagshälsovård, försäkringskassan och primärvård måste förmås att samarbeta bättre.

EN GOD TANDVÅRD

Tandvården ska ingå i det offentliga åtagandet. Samtidigt är det viktigt att betona det personliga ansvaret för tandhälsan. Staten har ett speciellt ansvar att erbjuda alla människor ett skydd mot höga kostnader. Ett högkostnadsskydd ska omfatta alla och inte bara vissa åldersgrupper. Det är viktigt att utveckla den förebyggande tandvården för barn och ungdomar.

Inom tandvården är mångfalden redan stor. Men det finns utrymme för utveckling inom ramen för tandvårdsförmånen. Tillsynen och utbildningen av tandhygienister bör förbättras. Möjligheten att erbjuda tandvård till fast pris bör, vara en möjlighet. Privata vårdgivare ska inte missgynnas i förhållande till offentliga eller utestängas från vissa patientgrupper.

TRYGGHET FÖR ÄLDRE

Sveriges befolkning lever allt längre och många äldre är friska långt upp i åldrarna. Det ställer krav på en modern och flexibel äldrepolitik som kan

erbjuda hjälp och vård efter skiftande behov. Även de viktiga insatser som görs inom ramen för det civila samhället bör uppmuntras och få möjlighet att utvecklas.

Resurserna i äldreomsorgen ska följa individen. Politikerna ska bestämma mindre och individ tillsammans med anhöriga och vård- och omsorgspersonal mer.

Äldreomsorgen ska vara offentligt finansierad. Valmöjligheter ska finnas för den som önskar. Valet av utförare inom hemtjänst eller särskilt boende kan då fattas av den behövande i samråd med anhöriga. Inom ramen för ett auktorisationssystem ska fritt val för den äldre och fri etableringsrätt för vård- och omsorgsgivare finnas i äldreomsorgen. Staten bör därför, precis som inom sjukvården, tillsammans med kommunerna göra äldreomsorgen personlig, trygg och säker.

På sikt bör det införas en statligt finansierad omsorgsgaranti som ger äldre i hela landet samma möjligheter. Garantin ska vara behovsprövad och individuell. En större mångfald inom äldreomsorgen innebär även större konkurrens om personalen, vilket i sin tur ger upphov till individuellt anpassade löner och tydliga karriärvägar. Det blir också en ökad rörlighet mellan vårdens olika yrken och precis som inom sjukvårdsområdet ger det goda möjligheter för dem som arbetar inom sektorn att starta företag och utveckla sina idéer.

BOENDEN ANPASSADE TILL ÄLDRE

Olika former av boenden för äldre fyller olika behov av successivt ökande stöd, från service med enkla vardagssysslor hela vägen till den biståndsbedömda hjälp som äldreomsorgen ger. Äldre som vill bo kvar hemma bör i största möjliga utsträckning få möjlighet att göra det.

Det behövs nya boendeformer som riktar sig till äldre, exempelvis så kallade seniorboenden som är byggda på ett sätt som gör det lättare att få omsorg i hemmet. Viss form av förstärkt service kan förekomma i denna typ av boende, exempelvis vaktmästare, reception och restaurangservice.

Det är angeläget att kommunernas övergripande boendeplanering uttryckligen beaktar behoven hos de äldre och hos personer med funktionshinder.

STÖD TILL PERSONER MED FUNKTIONSHINDER

Människor med funktionshinder har inte särskilda behov men behoven behöver tillgodoses med särskilda medel. Stödet till personer med psykiskt och fysiskt handikapp ska vara mångsidigt och anpassas till vad varje person behöver.

Genom att genomföra en statlig hjälpmedelsgaranti får personer med funktionshinder möjlighet att själva välja hjälpmedel inom ramen för en behovsprövad budget. Varje person med funktionshinder ska erbjudas ett boende anpassat till hans eller hennes behov och möjligheten till ett aktivt liv ska främjas. Genom avskaffad medfinansiering i sjukpenningen ökar möjligheterna för personer med funktionshinder att hitta en arbetsgivare och en anställning. Med flexibla lönebidrag och andra stödformer kan personer med funktionshinder få arbete på den reguljära arbetsmarknaden.

Staten skall ta ansvar för LSS och för assistansersättningen. Färre huvudmän och en samlad behovsbedömning ger bättre rättssäkerhet och mindre krångel.

Staten ska vara huvudman för specialskoleutbildningen och vara ansvarig för finansieringen av elever i specialskola. Både en lagstadgad rätt att välja skola för barn med funktionshinder och ett riksgymnasium för synskadade ungdomar med multifunktionshinder bör inrättas.

EN NY SOCIALPOLITIK

ETT GEMENSAMT SKYDDSNÄT

Alla människor har ett ansvar för sitt eget liv. Men ibland, av olika skäl, klarar man sig inte ensam eller orkar ta ansvar för sina närmaste. Då behövs ett skyddsnät som ger trygghet men också ger stöd för att kunna ta sig ur utanförskapet.

Den moderata socialpolitiken ska bidra till att bryta både utanförskap och bidragsberoende. Utgångspunkten ska inte vara regler och nivåer för olika former av bidrag, utan i stället hur behovet av bidrag kan minska. Den som saknar resurser ska fångas upp av skyddsnätet, men också få hjälp att snabbt ta sig tillbaka till egen försörjning.

Ersättningssystemen ska vara tillräckligt generösa för att ge trygghet till dem som råkar illa ut till följd av sjukdom, skada eller arbetslöshet. Samtidigt ska de vara tillräckligt strama för att uppmuntra till arbete och motverka överutnyttjande.

Försörjningsstöd får aldrig bli en permanent inkomstkälla, utan ska vara ett tillfälligt stöd i avvaktan på egen försörjning. Försörjningsstödet ska kunna variera i landet, beroende på kommunernas förutsättningar.

Det räcker inte med passivt omhändertagande i form av ersättning. Minst lika viktigt är att ställa krav och att ge människor verktyg så att de själva kan ta sig ur problemen. Ofta handlar det om hjälp till självhjälp, exempelvis genom att erbjuda utbildning, rehabilitering eller avgiftning. Målet ska alltid vara att så många som möjligt kan finna trygghet och egenmakt via egen försörjning.

Att bryta hemlösheten är oftast det nödvändiga första steget för att kunna gå vidare. Missbrukare ska erbjudas vård. Det ska också finnas en skyldighet för var och en att delta i åtgärder som underlättar återinträde i arbetsmarknaden.

Frivilligt socialt arbete ska uppmuntras och stödjas. Det behövs fler volontärer inom många sektorer. Stödet och hjälpen till anhörigvårdare behöver regleras tydligare i lagstiftningen.

De ideella organisationernas ställning bör stärkas genom avdragsrätt för gåvor till ideell verksamhet.

Missbruk av alkohol och narkotika är ett allvarligt problem i Sverige. Insatser inom flera områden och ökat lokalt samarbete är viktigt för att komma tillrätta med problemen. Skattenivåerna på alkohol bör anpassas så att smuggling blir mindre lönsamt.

EN SJÄLVSTÄNDIG IDROTT

Idrotten är viktig för folkhälsan och den enskilda människans rekreation. Oavsett om den utövas på egen hand eller tillsammans med andra på föreningsnivå, ger idrotten många positiva effekter.

Särskilt understrykas kan idrottens betydelse för att ge barn och ungdomar en meningsfull fritidsverksamhet. Många vuxna runt om i Sverige lägger ned ett imponerande ideellt arbete på att låta fler yngre få lära sig nya sporter.

Statens stöd till idrotten ska vara stabilt, långsiktigt och fritt från detaljstyrning. Idrottens egen finansiering ska underlättas. Fler stora internationella idrottsevenemang i Sverige är av betydelse både för idrotten och för besöksnäringen.

EN NY TIDS FAMILJER

Barnen är föräldrarnas största ansvar i livet. Familjen är den grundläggande gemenskapen i samhället, men ansvaret för alla barns uppväxtvillkor är en gemensam angelägenhet. Ansvaret för barnen är motivet till att vi alls har en familjepolitik.

En modern familjepolitik ska utgå från att familjer är olika, med skiftande önskemål och behov men med samma grundläggande värde. Det gäller inte minst det faktum att fler familjer än tidigare bryts upp genom skilsmässor. Denna verklighet ställer höga krav på familjepolitiken att vara så flexibel att alla kan finna den form som bäst passar den egna familjen. Samtidigt är det viktigt att betona att kärnfamiljen lever och har en stark ställning för många, både unga och gamla.

Två familjepolitiska nyckelord bör vara bärande för en modern familjepolitik. Det ena är det vuxna föräldraansvaret – barns rätt till vuxna föräldrar snarare än vuxnas rätt till sina barn. Det andra är flexibilitet – samhället måste erbjuda lösningar som fungerar.

Det civila samhället spelar en viktig roll när det gäller att få barnfamiljers vardag att gå ihop. Människors frivilliga insatser för att hjälpa andra ska uppmuntras. Regler och system ska inte stå i vägen för medmänsklighet och ansvarstagande.

Goda normer och förmåga att skilja rätt från fel är grundförutsättningen för en god samhällsgemenskap. Föräldrars möjligheter att överföra goda normer beror i hög grad på föräldrarnas förmåga att sätta gränser och att lära sig barnens behov. Samhället ska bistå med stöd och hjälp för dem som behöver det.

FLEXIBEL FÖRÄLDRAFÖRSÄKRING OCH BARNOMSORG

Föräldraförsäkringen ska underlätta för föräldrar att ta större ansvar för sina barn.

Föräldrars möjlighet att förena familj och yrkeskarriär är starkt kopplade till möjligheten att få bra barnomsorg. Dagens förskola bör utvecklas och göras mer flexibel. Politiken måste respektera att det inte finns en standardlösning som passar alla familjer och alla barn. Föräldraförsäkringen ska riktas till föräldrar och det bör vara upp till familjen att avgöra hur den bäst används.

Många familjer anser i dag att de inte har råd att dela på föräldraledigheten. En jämställdhetsbonus i föräldraförsäkringen uppmuntrar män till att ta ett större direkt ansvar som förälder. Den regel som hindrar mammor och pappor att vara föräldralediga samtidigt ska tas bort.

Det ska ges möjlighet för kommuner att låta finansieringen av barnomsorgen till de minsta barnen även tillkomma de föräldrar som väljer att låta sina barn vara hemma lite längre. För barn mellan ett och tre år ska det bli möjligt med kommunal barnpeng.

För att underlätta för föräldrar att återvända till arbetslivet bör en friare användning av dagarna för vård av sjukt barn tillåtas. Andra än föräldrarna bör också kunna vara hemma med barnen vid sjukdom och utnyttja dessa dagar.

ATT LEVA TILLSAMMANS

Människor som lever i fasta homosexuella parförhållanden har självfallet samma behov av ekonomisk och juridisk trygghet som motsvarande heterosexuella par. Alla har samma känslomässiga behov av att, såväl sinsemellan som utåt, visa sina känslor och sin önskan att leva tillsammans i ett varaktigt och ömsesidigt förpliktande förhållande.

Alla människor är lika mycket värda och ska vara lika inför lagen. Det är naturligt att samhället erbjuder homosexuella par samma möjlighet att bilda familj med juridiska rättigheter och förpliktelser som följd.

Tiden är därför mogen för en könsneutral äktenskapslagstiftning med lika rättigheter och skyldigheter för alla, oavsett om man väljer att dela sitt liv med någon av samma eller motsatt kön. Samma utveckling har på senare år skett i många av Europas länder.

Dagens ordning där präster i Svenska kyrkan och vissa andra trossamfund har vigselrätt bör behållas. I enlighet med religionsfrihetens krav måste det få ankomma på trossamfundet att själv avgöra vilka vigslar som är förenliga med respektive samfunds trosuppfattning.

En människas sexuella läggning avgör inte hennes eller hans lämplighet som förälder. Lesbiska par bör därför tillåtas att insemineras vid allmänna sjukhus och homosexuella par ska kunna prövas som adoptivföräldrar.

SÅ SKA SVERIGE STYRAS

ETT VITALISERAT VALSYSTEM

Sverige är och ska förbli en demokratisk rättsstat. Det innebär att de som styr vårt land ska utses av medborgarna i allmänna och fria val och att makten ska utövas under lagarna.

Valsystemet behöver förnyas och vitaliseras i flera hänseenden. Under perioden 1970/1994 valdes riksdag, landsting och kommunfullmäktige vid samma valtillfälle och för tre år i taget. Detta var för korta mandatperioder och bidrog till en ökad kortsiktighet i det politiska beslutsfattandet.

Återgången till de fyraåriga mandatperioderna är positiv, men samtidigt blir den formella kontakten mellan väljare och valda alltför sporadisk om det tillåts förflyta fyra år mellan de allmänna valen. Den gemensamma valdagen bör avskaffas och tidpunkten för riksdagsval skiljas från tidpunkten för kommun- och landstingsval. Allmänna val ska därmed äga rum vartannat år.

På samtliga politiska nivåer fattas budgetbeslut under hösten som gäller för nästkommande kalenderår. Nya majoriteter som röstas fram i valen har därför av rena tidsskäl mycket begränsade möjligheter att påverka sin första budget. Tidpunkten för allmänna val bör därför flyttas till våren.

En vital demokrati förutsätter fungerande maktindelning mellan en effektiv exekutiv makt, den lagstiftande församlingen och oberoende domstolar. Valsystemet ska vara proportionellt och inte förändras genom att låta mandatfördelningen förstärka valutslagen i syfte att skapa starka regeringar.

TYDLIGARE PERSONVAL OCH FÄRRE RIKSDAGSLEDAMÖTER

Utvecklingen från partival mot personval måste förstärkas. Personvalsmöjligheten är en realitet för mindre partier men existerar knappast i praktiken för stora partier i de befolkningsrikaste valkretsarna. Ett naturligt nästa steg är att låta valsedlarnas namnordning utgöra respektive partis rekommenda-

tion till sina väljare men att låta dessas kryss avgöra vilka som faktiskt blir invalda.

Antalet ledamöter i riksdagen bör minskas. Det är samtidigt viktigt att riksdagen återspeglar olika politiska åsiktsriktningar inte bara i stort utan också i representationen från olika geografiska regioner. En rimlig avvägning blir då att antalet ledamöter i riksdagen kan minskas från dagens 349 till 249 ledamöter. Möjligheter bör öppnas till att sänka antalet ledamöter även på övriga politiska nivåer.

MONARKIN SKA BEVARAS

Sveriges statskick, monarkin, ska värnas. Monarkin är bärare av en lång tradition och utgör en nationell symbol och samlande kraft just därför att den inte är partipolitisk eller utsedd i val.

NYVAL OCH FOLKOMRÖSTNINGAR

Parlamentarismen är viktig och förstärks om man har ett nyvalsinstitut som fungerar också i praktiken. Tiden för att arrangera nyval bör kortas. På lokal nivå bör en möjlighet till kommunala nyval införas och användas om den sittande kommunstyrelsen förlorar fullmäktiges förtroende. Detsamma ska gälla för landstingen.

I Sverige finns – utöver möjligheten att folkomrösta i grundlagsfrågor – en möjlighet att arrangera rådgivande folkomröstningar. Erfarenheterna av hur detta institut har tillämpats är nedslående. De har nästan genomgående haft omstridda, otydliga eller tvetydiga alternativ. I en representativ demokrati bör rådgivande folkomröstningar undvikas. En viss andel av medborgarna i en kommun bör inte ha möjlighet att kunna framtvinga en folkomröstning.

POLITIKENS INFRASTRUKTUR

En viktig del av politikens infrastruktur gäller hur den offentliga sektorn indelas och organiseras. Skolans kommunalisering, avvecklingen av statliga sjukhus, upprepade kommunsammanslagningar och försöksverksamhet med regioner är några exempel på förändringar inom detta område.

Denna typ av förändringar måste växa fram underifrån. Det kan vara motiverat för små grannkommuner att gå samman i syfte att klara ökande åtaganden inom till exempel gymnasieskola eller äldreomsorg. Men sammanslagningen ska då vara ett uttryck för en sådan insikt och inte något som påtvingas uppifrån. På motsvarande sätt måste staten också kunna bejaka och godkänna kommunindelningar.

I Sverige pågår flera försöksverksamheter med regioner. Dessa regioner är i princip storlandsting där ett regionalt samarbete med direktvalda regionparlament ersatt de tidigare landstingen samt övertagit ett antal tidigare statliga uppgifter från länsstyrelsen. Vi är beredda att permanenta dessa regionsamarbeten. Det är viktigt att alla regionsamarbeten äger en acceptans bland regionens medborgare och kan anses arbeta utifrån en tydlig regional logik.”.

Sverige är i stor utsträckning en enhetsstat men det får inte hindra skilda prioriteringar och olikheter mellan kommuner och landsting. Följaktligen behöver heller inte de uppgifter som åläggs landstingskommuner eller regioner vara exakt desamma överallt.

STÄRK DET KOMMUNALA SJÄLVSTYRET

Det kommunala självstyret är viktigt och innebär att staten ska ge kommunerna så stor frihet som möjligt att organisera och driva sin verksamhet efter eget huvud. Olika typer av restriktioner och stopplagar ska därför upphävas. Det är också viktigt att staten inte övervältrar kostnader på kommunerna utan strikt tillämpar den så kallade finansieringsprincipen. Statsbidrag till kommunerna bör vara generellt utformade och öronmärkta bidrag undvikas.

Ett av skälen till att det kommunala självstyret ska värnas är vikten av att decentralisera beslutsfattandet. Besluten ska fattas så nära medborgarna som möjligt. Den allra viktigaste decentraliseringen är emellertid inte den som sker från politiker på en nivå till politiker på en annan, utan den som sker när beslut flyttas från politiker till medborgarna själva. Därför är det viktigt med system med valfrihet inom exempelvis skola och äldreomsorg.

DEN ENSKILDES SKYDD

I en demokratisk rättsstat är det viktigt att all makt utövas under lagarna. Grundlagen måste tillförsäkra varje människas alla grundläggande fri- och rättigheter. Det bör övervägas att förstärka rättsväsendets oberoende och lagprövning genom att införa en särskild författningsdomstol.

Staten och kommunerna ska vara försiktiga med att bedriva näringsverksamhet. Det är ett problem när staten både anger marknadens spelregler genom lagstiftningen och samtidigt uppträder som aktör på samma marknad. Allt offentligt företagande medför också en viss snedvridning av konkurrensen. Offentligt ägda företag uppträder i realiteten med den statliga eller kommunala beskattningsrätten som eget kapital.

Det kan finnas skäl för att staten är ägare i ett företag. Det är dock angeläget att regelbundet gå igenom den statliga företagsportföljen och bedöma om de skäl som en gång fanns för det statliga engagemanget fortfarande är giltiga.

Ett gott samhälle måste också garantera den enskilde oberoende från staten. Ett fritt och öppet meningsutbyte och respekt för den enskildes personliga integritet är grundläggande värden i en demokrati.

Det är ofrånkomligt att den enskildes integritet ibland måste ställas mot andra värden, till exempel vikten av en effektiv brottsbekämpning. I dessa fall ska staten alltid ta stor hänsyn till människors integritet och undvika att hämta information om medborgarna på sätt som sätter rättssäkerheten ur spel. Möjligheterna att möta hot mot vårt samhälle får aldrig slentrianmässigt vinna terräng på bekostnad av den enskildes integritet. Integritetskränkningar eller övergrepp från statens sida gentemot den enskilde ska ge rätt till skadestånd.

SVERIGE I EUROPA OCH VÄRLDEN

EN AKTIV UTRIKESPOLITIK

Sverige ska föra en aktiv utrikespolitik som väcker respekt i omvärlden. Det kräver en politik som formas av tydliga värden, ambitioner och målsättningar. Demokratin, folkrätten och de mänskliga rättigheterna är den moderata utrikespolitikens hörnstenar. En tydlig linje för att hävda demokratins ideal är avgörande för att även i det svenska samhället värna respekten för den enskilda människan.

EU är den centrala plattformen för vår utrikes- och säkerhetspolitik. Den måste tydligare vägledas av gemensamma värderingar som frihet, demokrati och de mänskliga rättigheterna. EU-medlemskapet innebär att Sveriges förmåga att påverka den internationella politiken stärks, till exempel på miljöområdet.

Samtidigt är närområdet en viktig bas för Sveriges internationella agerande. Det nordisk-baltiska samarbetet är en styrka som Sverige i alla lägen ska värna om. Östersjöarbetet ska prioriteras högre, i enlighet med målsättningen att Östersjöregionen ska vara Europas starkaste tillväxtområde.

FRAMTIDENS EU

Den Europeiska Unionen har spelat och fortsätter att spela en avgörande roll för att främja frihet, fred, demokrati och välstånd i Europa. Det är viktigt med en fortsatt utvidgning av EU, med tydliga krav för medlemskap. Sverige ska tillhöra kärnan i EU och driva på för ett europeiskt samarbete som är öppet, effektivt, dynamiskt och väl förankrat hos Europas medborgare.

Europa ska hävda sig i den globala ekonomin. Medlemsländerna måste driva på arbetet med ekonomiska reformer och strukturella förändringar. Detta är en förutsättning för att leva upp till Lissabonstrategin – att göra EU till den mest konkurrenskraftiga ekonomin i världen.

En stor utmaning för unionen handlar om att ge europasamarbetet bättre folklig förankring. Europadebatten måste handla mer om samarbetets innehåll och mindre om processer och institutioner.

ETT REFORMERAT OCH FOKUSERAT FÖRENTA NATIONER (FN)

FN spelar en central roll i det internationella politiska systemet. I egenskap av mötesplats för världens samtliga länder utgör organisationen en unik diplomatisk plattform.

Alltför ofta hämmas dock organisationen av politiska motsättningar och trög byråkrati. Det återspeglas till exempel i det faktum att FN:s säkerhetsråd många gånger paralyseras av de permanenta medlemmarnas användning av vetot eller agerar för sent. Ibland dubblar också FN-organen varandras uppgifter, vilket leder till otydliga ansvarsförhållanden.

FN-systemet behöver reformeras för att organisationens inre effektivitet och måluppfyllelse ska kunna förbättras och korruption motverkas. De olika organisationerna ska koncentrera sig på sina kärnuppgifter, samtidigt som samordningen dem emellan måste förbättras.

Det internationella samfundet har skyldighet att skydda civilbefolkningar mot övergrepp. Våldsanvändning är alltid en sista utväg, men måste samtidigt kunna tillgripas i extrema situationer för att skydda civila. I sådana fall bör interventionen föregås av beslut i FN:s säkerhetsråd.

Formerna ska utvecklas för hur och när FN kan ingripa för att stoppa folk-mord eller övergrepp mot civila.

EN NY UTVECKLINGSPOLITIK MED KVALITET I CENTRUM

Trots att 100-tals miljoner människor de senaste 20 åren rest sig ur fattigdom lever fortfarande över en miljard kvinnor, barn och män på under en dollar om dagen. Den dubbla tragedin för människor i många utvecklingsländer är att deras tillvaro inte bara präglas av materiell fattigdom utan också av förtryck och vanmakt. Respekt för de mänskliga rättigheterna och en demokratisk samhällsutveckling är förutsättningar för att bryta dessa tillstånd.

Det är centralt att globaliseringens fördelar även kommer världens fattigaste till del. Långsiktigt hållbar fattigdomsbekämpning förutsätter att utvecklingsländerna kan delta fullt ut i den globaliserade ekonomin. Med ökad handel kan utvecklingsländerna skapa förutsättningar för tillväxt och egen utveckling. EU måste avveckla sina handelshinder mot omvärlden och vara pådrivande för att förmå andra länder att göra samma sak.

EU:s jordbrukspolitik ska reformeras eftersom den är både orättvis och kontraproduktiv. Den slår hårt mot redan fattiga och skuldsatta länder, försvårar uppfyllelsen av millenniemålen, motverkar den europeiska ekonomins konkurrenskraft och upptar en orimligt stor del av EU:s budget.

Diskussionen om biståndet har hittills varit alltför fokuserad på volymer. Det svenska utvecklingssamarbetet måste bli mer kvalitetsinriktat, mer fokuserat och samordnat. God redovisning, utvärdering och uppföljning är av största vikt.

Om det svenska utvecklingssamarbetet ska göra skillnad kan det inte spridas för tunt. För att kunna garantera biståndets kvalitet måste antalet länder Sverige verkar i begränsas. Av samma skäl måste det antal multilaterala organisationer som Sverige bidrar till ses över.

Den bristande respekten för och förtrycket av kvinnors mänskliga fri- och rättigheter är ett av de största hindren för utveckling och tillväxt i många fattiga länder. För att vända denna utveckling är rätten och tillgången till utbildning för flickor och kvinnor central. Likaså måste kvinnor och män garanteras samma möjligheter och rättigheter i ett lands ekonomi. Att driva företag, äga land och ta banklån får aldrig vara ett privilegium förbehållet män. Därför är frågan om att garantera äganderätten för både kvinnor och män central, inte minst inom jordbruket.

Säkerhet är en grundläggande förutsättning för att traditionellt utvecklingssamarbete överhuvudtaget ska kunna genomföras. Konsekvenserna av klimatförändringarna riskerar att drabba fattiga länder särskilt hårt och ointetgöra gjorda framsteg. Hiv, liksom andra smittsamma sjukdomar är ytterligare ett allvarligt hinder för utveckling.

MÄNSKLIG RÖRLIGHET

Migration och människors rörlighet över gränser är positivt. En rörlig, globaliserad och mångkulturell värld skapar oändligt många möjligheter för både länder och människor. De lägger grund för ökat välstånd, ökad öppenhet och större samsyn kring mänskliga rättigheter och demokrati.

Rätten att söka asyl är fundamental enligt internationella konventioner och Sverige har ett absolut ansvar att upprätthålla flyktingars rätt att söka asyl i enlighet med dessa. Människor som är förföljda ska kunna få en fristad i vårt land och Sverige ska öka sitt åtagande för kvotflyktingar. Den utveckling som finns i delar av Europa, med fler stängda gränser, ska motverkas. De legala möjligheterna att ta sig till Sverige och Europa måste förbättras.

Insynen i asylprocessen måste förbättras och rättssäkerheten stärkas. Varje asylsökandes ärende ska bedömas individuellt. Varje person har rätt att få sin situation och sina grunder prövade. Det finns också behov av att stimulera återvandring av människor som kommit till vårt land, vilket är en företeelse som stöds av FN:s flyktingkommissariat och världssamfundet i stort.

ETT MER ANVÄNDBART FÖRSVAR

Sveriges säkerhet har sedan Berlinmurens fall och Warszawapaktens upplösning utvecklats i en positiv riktning. EU- och Natoutvidgningen har båda bidragit till en säkrare östersjöregion och ett tryggare närområde. Sveriges försvarspolitik syftar till att säkra vår territoriella integritet samt bidra till fred och säkerhet i världen.

Sveriges säkerhet bygger på gemenskap och samarbete med andra länder. EU:s säkerhetsstrategi fastställer grundläggande principer för europeisk och svensk säkerhetspolitik. Sverige bör fördjupa sitt engagemang i den europeiska säkerhets- och försvarspolitikerna.

Det försvars- och säkerhetspolitiska samarbetet med de nordiska grannländerna ska utvecklas och fördjupas. Länderna har valt olika lösningar för att främja sin säkerhet men förenas av en djup värdegemenskap och ökade ambitioner att bidra till internationella insatser. Det finns få begränsningar för hur långt detta samarbete kan utvecklas så länge som Sverige fortsatt bestämmer formerna för den egna insatsen.

Sverige har i dag ett mycket nära och öppet samarbete med Nato. Nato utgör ryggraden i den transatlantiska länken och har utvecklats till att bli en effektiv krishanterare med global räckvidd. Detta tjänar svenska intressen väl och stärker möjligheter att bidra till fred och stabilitet i världen. Samarbetet med Nato bör ytterligare utvecklas och fördjupas. Ett svenskt medlemskap i Nato skulle förbättra vårt säkerhetspolitiska inflytande liksom vår egen säkerhet. Ett sådant beslut förutsätter dock ett folkligt stöd och en bred parlamentarisk förankring.

Omställningen från ett förrådsställt invasionsförsvar till ett flexibelt insatsförsvar ska fortsätta. Insatsförsvarets operativa förmåga ska förbättras och alla delar måste vara användbara såväl hemma som i utlandet. Det är försvarsmaktens operativa behov som ska styra materiel- och personalförsörjningen. Operativ effekt är ledstjärnan i omställningsarbetet.

Försvarets förmåga att delta i internationella insatser ska öka. Det råder inget motsatsförhållande mellan en utvecklad internationell förmåga och det nationella uppdraget. De praktiska erfarenheterna från de internationella insatserna kommer territorialförsvaret till del.

Med en mindre försvarsmakt ökar behovet av omvärldsanalys och tidig förvarning. Sverige ska därför ha en effektiv säkerhets- och underrättelsetjänst. Samverkan mellan civila och militära insatser måste förbättras. Detta gäller såväl vid internationella insatser som vid stöd till samhället i Sverige.

HANDLINGSPROGRAM 2007

Handlingsprogrammet Vår tids arbetarparti antogs av partistämman i Gävle i oktober 2007. Tillsammans med idéprogrammet som antogs 2001 bildar de parti-programmet.

“MODERATERNA ÄR ETT PARTI FÖR HELA SVERIGE
OCH ARBETAR FÖR ALLA MÄNNISKORS FRIHET.”

nya moderaterna

www.moderat.se

info@moderat.se

Box 2080 • 103 12 Stockholm